

Pengarna och hemmet – något om bytesformen mellan produktion och reproduktion

Begreppsparet reproduktion – produktion motsvarar inte begreppen privat – offentlig, påpekar Øystein Gullvåg Holter. Han kritiserar tendensen att se patriarkat och reproduktion som ideologiska företeelser. Både produktionens och reproduktionens sfärer är delar av ekonomin, och uppdelningen mellan privat och offentligt går tvärsöver båda sfärerna.

Denna artikel tar upp ett drag i reproduktionssfärens politiska ekonomi; utbytesformen mellan reproduktion och produktion, och den politiska och ideologiska grundsyn den ger upphov till.

Det är inte vanligt att tala om ekonomi i reproduktionen, och särskilt inte om politisk ekonomi. Om man slår upp en socialekonomisk lärobok är reproduktionen knappt nämnd, kanske har boken de sista åren försetts med ett kapitel om konsumtions- och hushållsfunktioner; någon ekonomisk analys av reproduktionen som *system* eller sfär hittar man inte. I en marxistisk framställning betyder 'reproduktion' ofta återskapande. Enkel reproduktion är kapitalets kretslopp i spiralform, utvidgad reproduktion är ett kretslopp med ständig värdeökning, mervärde. Båda kretsloppen äger rum i produktionsfären, och reproduktionen – där arbetaren för att tala med Marx bara bedriver individuell konsumtion – förekommer bara i fotnoter i analysen.

Ändå har det efter hand blivit välkänt och dokumenterat från många undersökningar att reproduktionen faktiskt är en arbetsprocess – för kvinnorna, och att den har ett omfång (räknat i arbetstid) på ungefär en tredjedel av det totala arbetet i samhället.¹ Det är den ena av de två

stora arbetsprocesserna i samhället, och den utgör i industrialiserade länder en avskild ekonomisk sfär, där såväl arbete som egendom tar sig särskilda uttryck.

Det finns ingen ekonomisk analys av denna sfär som kan jämföras med den vi har av produktionen, vare sig från marxistiskt eller annat håll. Det betyder inte att reproduktionen är ett teorilöst område. Tvärtom är det teoretiska landskapet tätt befolkat – av analyser av familjen, av män och kvinnor, av barn och föräldrar. Den största delen av landskapet har en gemensam grundpremiss: reproduktionen är inte ekonomi.

Marxismen har på intet sätt varit ensam om att förklara reproduktionen för fredat, icke-ekonomiskt område. Snarare har denna syn dominerat de flesta teoribildningar, och det har i hög grad varit en självklarhet som man inte har ansträngt sig att argumentera för eller ens nämna högt. Jag tror att detta har lett till att teorierna mycket ofta är luftiga, idealistiska – deras bas är idéerna i reproduktionen, mer än dess verklighet. En kritik av detta landskap är en förutsättning för utvecklingen av en politisk ekonomi för reproduktionen, och det är detta villkor som jag ska ge ett litet bidrag till.

'Kritik' har en betydelse utöver den

vanliga i vårt sammanhang. Det är inte vidare intressant att påvisa att de dominerande teorierna om familjen dels är mycket begränsade i sin förklaringsförmåga, dels är idealistiskt präglade. Det vet de flesta som intresserar sig för kvinnoförtrycket. Avsikten är inte heller att avvisa alla delar av dem. Snarare betyder kritik att förstå hur det kan vara så att sådana teorier dominerar, och varför de oberoende av personers vilja och subjektiva avsikter får en bestämd prägel. Det är med andra ord en fråga om att förstå den samhälleliga karaktären i synen på reproduktionen.

Centralt i denna syn står idén om *hemmet*, det egna hemmet, där privatpersoner kan leva sitt personliga liv och utforma det efter egen vilja. Hemmet skiljer sig såväl i uppfattning som i praktik från feodalismens hushåll. De är inte på något sätt två exemplar av samma sort. Det feodala hushållet var inte ett privathushåll; det var stort och dominerat av patriarkaliska släktband, inte av man-kvinna-relationen; det var inte omgivet av monetära relationer; det var ekonomins grundenhet utan en markerad skillnad mellan produktion och reproduktion; dess huvuduppgift var inte att sälja arbetskraft. Manufaktur och fabrik är lika mycket arvtagare till detta hushåll som hemmet är det.

Idén om hemmet uppstod kanske inte under förra århundradet, särskilt i det viktoriaiska England. Den har tidigt-borgerliga anor. Men det var ändå här den blomstrade upp, och här som den tillsammans med besläktade föreställningar vävdes ihop till en kompakt *ideologi*. Hemmet var känslans och personlighetens centrum, en avskärmad och värnad zon, ett 'sinnets landskap'.² Tillsammans med synen på hemmet finner vi föreställningar om mäns och kvinnors väsen ('the sturdy oak and the clinging vine', kvinnan som moralisk hiss för mannen osv) som hemmet bildar bakgrunden för.

Industrialiseringen skapade en ekonomisk skillnad mellan män och kvinnor som var kvalitativ; ett språng där det förut

bara fanns ett avstånd. Ändå är det under den tidiga industriella perioden som de *minst* ekonomiska föreställningarna om könen får sitt uppsving. Könens positioner förklarades med natur eller inre väsen, inte som ett ekonomiskt resultat. Könstereotypierna var ideologiska konstverk. Om vi ser närmare på bakgrunden, det egna hemmet, blir det också lättare att förstå varför denna typ av penslar och färg användes för bilden av könen.

Det är inte svårt att hitta de omedelbara orsakerna till att synen på hemmet uppstod. Den industriella revolutionen krossade hemindustri och flyttade för alltid ut produktionen av yttre föremål – yttreobjektivering – från dem. Den tvingade ut hushållets medlemmar till att sälja sin arbetskraft på arbetsmarknaden; den förlade den största zonen arbete till en plats som både fysiskt och socialt var fjärrad från hushållet, till produktionen på den andra sidan av arbetsmarknaden. Det är denna marknad som utgör den avgörande skillnaden från det traditionella och halvfeodala samhället. Arbetsmarknaden är handel, inte med yttre objektivering utan med inre; med arbetsresultat inåt i människor. Reproduktionens resultat fick varuform. Industrialiseringen flyttade därför inte bara produktionen ut ur hushållet. Den avskilde också en annan form av produktion, koncentrerad kring inreobjektivering; den flyttade in marknaden i människorna.

Hushållen gick med andra ord över till att skapa arbetskraftsvaror, och denna så avgjort ekonomiska uppgift har varit deras huvudsakliga funktion sedan dess. Men detta är för enkelt! Här kan alla nicka igenkännande; det är klart, det vet vi ju. Och ändå har vi mycket få analyser som tar upp detta grundläggande faktum, och det är också sällsynt att psykologiska eller sociologiska teorier tar sin explicita utgångspunkt däri. Snarare ersätts enheten av huvudskakningar vid varje möjlig korsväg, så att kapitalismens ekonomiska realiteter – inklusive reproduktionens skapande av *varor*, av *bytesvärde* – går för-

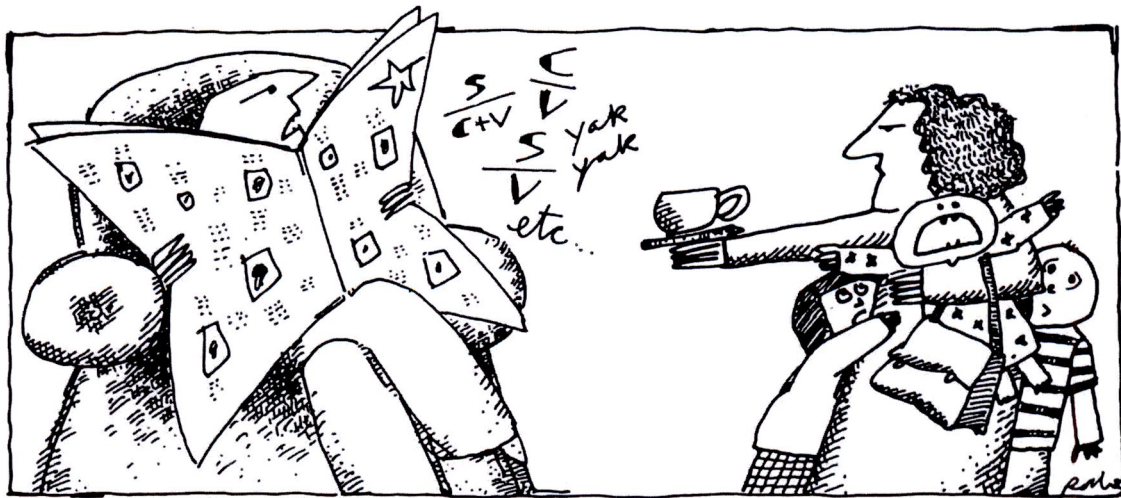
lorade till fördel för idéernas värld.

Viktorianismen innebar premiär för hemmet. Men den största delen av detta skådespel finner vi i vårt eget århundrade och i vår egen samtid. Detta gäller återigen både i det praktiska livet och i teoriernas värld. Där det viktorianska manuskriptet är grovt och obearbetat finner vi idag ett nät av teoretisering på samma grundläggande refräng; vi ser de clowndräkter som den viktorianska tiden tilldelade kvinnor och män som krassa, tvingande, onaturliga; bara för att i nästa ögonblick glömma att vi bär dem också i dag, i normaliserad och naturaliserad upplaga. Idén om hemmet befinner sig

lek. Arv har blivit oväsentligt, patriarkatet är helt ute ur bilden. — Är detta ett passerat stadium i sociologin? De tider är borta då sociologerna skulle bevisa den 'universella kärnfamiljens' existens — viktorianismens idé om hemmet i sociologisk tappning. Den föreställningen är ändå fortfarande gällande. Edwin Shorters bok om familjens historia, skriven 1975, är ett exempel. Enligt Shorter är det känslorna som har förändrat familjen.³

Produktionen är ekonomi, medan reproduktionen är ideologi.

Här befinner vi oss på nyare mark, befol-

Teckning Christine Roche. Ur Sourcream, Sheba Feminist Publishers, 1980.

i högönsklig välmåga, den har blivit vetenskap. Låt oss se på tre exempel.

Familjen är en fritt svävande enhet med bas i makarnas känslband och personlighet.

Detta är Parsons' tes i mycket förenklad form, och det var ända in på 70-talet det dominerande synsättet inom sociologin när det gällde familjen. Förr i tiden, hette det, var familjen underkastad allsköns tvång och kontroll — släktband, patriark, arv och ofrihet. I dag är det däremot parternas fria val som lägger grunden för en ny familj, och valet styrs av autentisk kär-

kad såväl av marxister som feminister. Och av en väldig massa andra: hela den vanliga uppfattningen om 'socialisering'²⁴ byggs upp på denna skillnad, och samma sak gäller indelningen av samhällsvetenskap i vårt samhälle. Vi har psykologi och pedagogik som kan ta sig an idéernas värld, här hemma; medan kall och nykter socialekonomi har ensamrätt på att beskriva tingen där ute.

En följd av detta synsätt är att också mäns makt över kvinnor, som ju hänger nära samman med reproduktionen, måste anses vara idémässig. Där ute är makt som bekant en fråga om pengar — inte så här hemma; patriarkatet är inte ett materiellt

fenomen, det är ett 'ideologisätt'. En sådan ståndpunkt förs fram av Roberta Hamilton i en för övrigt fin studie av tidig engelsk kapitalism.⁵ Den härrör från Juliet Mitchell som ur en freudiansk synvinkel hävdar att också arbetet i reproduktionen primärt består av idéer; dess resultat är socialiserade sinnen.⁶ Samma sak hävdas, i litet annorlunda ordalag, av Ulrike Prokop. Kvinnor skapar 'produktionsförhållanden', vilket här betyder känslomässiga och idémässiga band.⁷

Reproduktionen är privat medan produktionen är offentlig.

Kari Waerness' artikel om vårdarbete i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 3/1980 passar in under en sådan rubrik. Det är en skillnad som också har präglat ny marxistisk analys ända sedan Engels' berömda argumentation om att kvinnans markttjänst för mannen förde henne bort från samhället och in i ett slags ekonomins blindtarm, hushållet.⁸

Hos Engels betyder 'privat' detsamma som utanför samhället, 'inte samhällelig'. Denna definition strider mot det mesta av den marxistiska teorin, där 'privat' är ett kännetecken för kapitalismens samhällsform; en egenskap hos egendom i vårt samhälle. En motsvarande dubbelmening finner vi i andra teorier — där privat betyder en sak i produktionen, men det rakt motsatta i reproduktionen. I reproduktionen översätts privatliv med personligt liv; i produktionen dyker ordet privat upp varje gång man skiljer rättigheter från personliga förhållanden. Här är privat äganderätt det motsatta till personlig rätt. Också detta motsatta användningssätt skulle jag vilja anknyta till idén om hemmet, och — som vi ska komma in på — till utbytesformen mellan produktion och reproduktion. Vi ser inte två stora arbetsprocesser, utan en; inte två ekonomiska sfärer, utan en personlig tummelplats här hemma i stället för ett gigantiskt opersonligt system där ute.

Den marxistiska teorin kan — som

Engels gör i sin bok om familjen — användas som försvar för sådana synsätt; ett slags produktionens ideologi. Den kan också användas på annat sätt, och som jag uppfattar det, mer i linje med Marx' egen användning av den. Därmed blir den också en utgångspunkt för kritik av synsättet. Innan vi går vidare ska jag lägga fram en sådan tolkning i form av stickord.

Brukszon och byteszon

I denna tolkning betyder 'samhällelig' totaliteten av allt arbete i samhället, och arbete definieras som verksamhet som ger bruksvärden. Alltså är allt arbete samhälleligt, frågan är vilken *form* det tar. 'Offentlig' och 'privat' är två sidor av samma sak, nämligen den form arbetet antar i ett samhälle dominerat av byte via en marknad. Offentligheten är marknaden, och de former för samvaro som är knutna till den. Det är sfären för *byte*. I den privata sfären är bytet avklarat, och varorna *används*; de konsumeras och produceras. Offentligheten är den synliga delen av samhället, dominerad av byte och bytesvärde; det privata är dolt. Det arbete som sker här kommer bara fram offentligt i förvrängd form, dvs som varor med bytesvärde.⁹

Skillnaden mellan bruk och byte, privat och offentlig, går enligt min definition *tvärs över* skillnaden mellan produktion och reproduktion. Det är därför inte någon enastående egenskap hos familjen att den är privat. Tvärtom betyder privatisering privat äganderätt, vilket vi finner både i reproduktion och i produktion. Det är inte heller något kännetecken hos produktionen att den är offentlig. Tvärtom är produktionen just *inte* synlig annat än i förvrängd form, som resultat på marknaden. Utsugning annonseras inte i kapitalismen, vare sig hemma eller ute.

För att göra denna skiss mer åskådlig kan vi betrakta gränsen mellan reproduktion och produktion som vertikal. Tvärs över denna har jag dragit en horisontell gräns, mellan bruk och utbyte. Ytan på

samhället är bytesrelationer, marknads-cirkulation; de mest offentliga och synliga delarna av både produktion och reproduktion. Helheten är emellertid inte synlig eller omedelbart tillgänglig. Det är inte bara så att bruksrelationer och arbete döljs under ytan, utan ytan återger också det som sker under den i förvriden och ofta vilseledande form.

Utifrån en sådan analys säger det sig självt att reproduktionen och arbetet där inte låter sig direkt avläsas ur de resultat som kommer till synes offentligt. Resultaten – såsom två sociala kön – är *förtینگligade*, de är uttryck för sociala relationer som byte via en marknad och privategendom förhindrar oss att se. Fördelen med analysen är i korthet att den inte gör verkligheten platt som en pannkaka redan vid utgångspunkten; man tar bort föreställningen om att 'hemma' och 'ute' är kända storheter som det bara återstår att mäta upp litet mer exakt.

Det stora likhetstecknet

Arbetsmarknaden är den offentliga förbindelselänken mellan produktion och reproduktion. Vi finner också andra länkar, som marknaden för konsumtionsvaror; de är ändå av sekundär betydelse. Försäljning av arbetskraft är reproduktionens huvudinriktning, och ett villkor för att varje enhet i systemet ska fortsätta att existera.

Här har varje enhet likställts med varje enhet i produktionssfären; det absoluta kravet är försäljning av produkter, och vad som går till konsumtion och hur dessa varor skaffas fram, följer av detta och inte tvärtom.

Vilken karaktär har arbetsmarknaden, betraktad som förbindelselänk? På ytan har den en form som fullständigt slår undan benen på vår hemideologi. Arbetsmarknaden är ju framför allt ett gigantiskt *likhetstecken*. Den förbinder två storheter, arbetskraft och pengar. Reproduktionens varor strömmar ut på marknaden, där de likställs med produktionens

suveräna värdemått: pengarna. De två sidorna av ekvationen är identiska. Pris å ena sidan motsvaras av pengar å den andra; båda representerar en och samma givna mängd bytesvärde.

Inte många skulle påstå att pengar inte är ekonomi. Och sett utifrån ekvationen är det svårt att tänka sig att inte också pengarnas motsats, arbetskraftsvarorna, tillhör ekonomin. De två sidorna förbinds ju varje dag med ett likhetstecken. *Hela* denna uträkning, och inte bara hälften av den, måste tillhöra ekonomin i samhället. Men ändå – til syvende og sidst ersätts denna insikt av en annan. Arbetskraften och det som ligger bakom den betraktas som ideologi, medan bara pengarna och bakgrunden till dem bildar ekonomin.

Här måste jag skjuta in ett förbehåll. Likhetstecknet är en realitet endast om man anser att arbetsmarknaden betyder försäljning av *arbetskraft*. Om man följer arbetsköparens ideologi på denna punkt faller likhetstecknet bort. Då är det inte arbetskraft, utan själva arbetet som arbetaren säljer; vilket som följd ger en föreställning om lika byte av arbetsresultat mot pengar mellan arbetare och kapitalist. I denna bild finns ingen plats för ut-sugning av arbetskraft, och därmed inte heller för skapande av mervärde.

Skilnaden mellan dessa två synsätt är välkänd, och teorin om utsugning med nödvändighet omstridd. Men saken har också en annan sida. Om arbetaren först går ut; därefter jobbar; därefter får betalt enligt värdet av arbetsresultatet – då har reproduktionen ingenting med arbetsmarknaden att göra. Det är, enkelt uttryckt, en handel män och män emellan. Arbetaren har gjort ett jobb, där ute; han får också betalt för det, där ute.

Denna version av handeln mellan arbetare och kapitalist är i dag ett ganska sönderslaget bålverk. Man behöver knappast vara marxist för att avvisa den. Feministernas entusiasm är heller inte stor, eftersom en sådan version effektivt retuscherar bort arbetet i reproduktionen.

Idealismen i analysen av reproduktionen är därför inte först och främst ett resultat av den. Tvärtom är det ofta hos de ivrigaste försvararna av teorin om utsugning som idealismen också är störts när man vänder blicken mot hemmet.

Efter hand har det också spritts en förståelse för hur ett sådant dubbelseende är möjligt. Löneformen rymmer *flera* förvidningar, går in i flera lager, och inte bara den enda som Marx analyserade. Mannens arbetskraft är till exempel hans, inte hennes, även om det kanske är hon som har skapat den. Kanske passerar merarbetet från reproduktionen ut genom mannens försäljning av sin arbetskraft, och kanske är detta villkoret för mäns förstarangsplats på arbetsmarknaden. Vi ska inte ta ställning till sådana teorier här; poängen är att löneformen täcker flera sociala förhållanden, och att detta gradvis börjar bli accepterat.

Det är alltså möjligt att spåra upp flera sociala realiteter under löneformen. Det är också möjligt att låta bli, och hellre hålla fast vid att hem och kön måste betraktas som ideologiska fenomen. Vi ska ta upp varför man ännu har en tendens att föredra detta sista alternativ. För att förklara det måste vi se närmare på likhetstecknet, eller *bytesformen* mellan produktion och reproduktion. Här är det nödvändigt att återge några drag i en ofta glömd men helt central del av den marxistiska teorin, närmare bestämt analysen av värdeformerna.¹⁰

Värdeformerna

Marx' analys av värdeformerna är inte enkel, och den kan svårligen ges rättvisa så här i korthet. Jag tar ändå upp några delar av den, som anger bakgrunden för det följande argumentet om utbytet mellan reproduktion och produktion. Låt mig också nämna att jag anser denna analys vara helt central, om man ska kunna förstå ekonomiska drivkrafter i en sfär som inte domineras av handel med pengar, som reproduktionen. Det är

välkänt att Marx gjorde en skarp åtskillnad mellan marknadsbyte och direkt byte, på samma sätt som sociologer har skilt mellan det traditionella och det moderna samhället, *gemeinschaft* kontra *gesellschaft*. värdeformsanalysen ser på nyanser eller *mellanformer* i detta register. Den kan därmed användas som ett botemedel mot en utbredd och felaktig tudelning av ekonomiska relationer, antingen denna tudelning präglar historisk teori eller förståelsen av vårt eget samhälle: åtskillnaden mellan de 'rent historiska' relationerna å ena sidan och de 'rent personliga' å den andra. Förhållandet mellan könen kan åskådliggöra detta. Det är naturligtvis inte rent personligt, eftersom det rör sig om kön. Men den handel och bytesrationalitet som vi finner här ligger i regel på en annan nivå än penningformen. Bytesvärde får andra uttrycksformer än pengarna; hela det sociala fältet är olikt det vi finner i produktionsfären, eftersom utbytet mellan könen är ojämnt; följaktligen är formerna för förståelsen och betydelsen av rationalitet kvalitativt annorlunda. Jag påstår inte att reproduktionen kan slippa undan att den är en del av kapitalismen, eller att handling här får förankring i en mörk och oupptäckt värld. Men den som vill förstå reproduktionen beväpnad med pengarnas logik från produktionen, kommer helt säkert att gå fel. Ett av de mer uppenbara exemplen på det är beskrivningen av familjen som en marknad i en del nyare sociologi – där makarnas förhållande betraktas som ett byte inom ramen av lika värde, och deras handlingar mer eller mindre direkt räknas som uttryck för en universell ekvivalent. Det är i korthet en rationell beskrivning, och den ger bara *en* tolkningsram för sociala relationer – större, mindre, bättre, sämre; förhållandet mellan mängder.

Värdeformsanalysen tar sin utgångspunkt i en värld av direkt byte, och därmed en värld där förhållanden är kvalitativa och inte bara uttryck för olika mängder bytesvärde. 'Värdeform' har tre

betydelser. Dels tänker Marx på värdets uttrycksmedel. Detta förutsätter åter att gemensam existens och arbete är lösryckta, isolerade; gemensamt arbete behöver inte något uttrycksmedel utöver sig självt och får därför inte formen av värde. Dels tänker han sig värdets kvantitativa måttstock. Kvantifiering hittar man i varje samhälle; varje kvalitet är också en kvantitet. Isoleringen av gemensamt arbete gör emellertid mängder till uttryck för sociala, kvalitativa förhållanden. Förtryck kommer till synes på marknaden endast och allenast som kvantitativ skillnad i värde. Slutligen kan värdeform översättas med form för utbyte eller utbytbarhet. Olik värdeform ger olik zon för utbyte, och därmed gränserna för ekvivalens och mätning av mängd.

Enkel värdeform är första steget i analysen. Den är dels värdets elementära uttrycksmedel. Den ena varans värde får uttryck i den andra varan som ting, som bruksvärde – och vice versa. Dels är den värdets minst specifika och minst generaliserade måttstock. Värde får inget annat uttryck än det singulara bruksvärdet hos den motsatta varan. Och till slut är den den snävaste zon där något kan växlas eller bytas – dvs likställas. De två varorna ställs emot varandra i ett åtskilt dyadiskt förhållande, och någon annan zon av likställdhet – t ex gentemot en tredje, fjärde eller femte vara – existerar inte. Enkel värdeform korresponderar därför med enkelt eller sk tillfälligt byte. Här finns varken pengar eller priser, och inte heller ett nätverk av småhandel.

Utgångspunkten för Marx teori om förtingligande ligger här. Den ena varans värde får uttryck i den andra varans bruksvärde; med andra ord, ett socialt förhållande får uttryck i form av ett objekt, ett ting. Motsvarande åt andra hållet – så att två delar av det levande arbetet, båda nedlagda i en av varorna, möts och förhåller sig till varandra bara i form av ett förhållande mellan ting. Varje arbete får sin sociala stämpel genom detta förhållande, men stämpeln visar sig som naturliga

egenskaper hos den motsatta varan. Här ligger 'hela värdets mysterium', som Marx skriver.

När zonen för enkla byten utvidgas och blir permanent, till en marknad, ändras också värdeformen – till vad Marx kallade *utvidgad värdeform*. Här ställs varje vara emot, inte bara en enda annan vara, utan mot en hel serie av möjliga varor som den kan bytas mot. En del av utbytet i reproduktionen har en sådan form. Omsorgstjänster kan till exempel ersättas av olika varor eller motprestationer mellan familjerna; bytet är inte längre unikt och partikulärt, men det är ändå olik handel med pengar.

Marx' tredje steg är den *generella värdeformen*. Den är, formellt sett, den utvidgade omkastad – så att en serie varor ställs mot en enda vara. Reellt sett är detta ett långt språng, där enskilda varor gradvis blir bytesmedel mellan de andra. Denna enskilda vara blir gradvis det socialt accepterade värdeuttrycket för de andra. Jag har själv analyserat en del av dagens marknad mellan könen i ljuset av denna värdeform, sådan den utvecklas på det kommersialiserade växelkontoret: varje flicka får sitt värde uttryckt i egenskaper hos en serie pojkar, och vice versa. Konsekvensen av den generella värdeformen är generaliserade och relativt precisa uttryck för värde, i detta fall två sociala kön.¹¹

Vi har kommit fram till *penningformen*, och därmed till en kvalitativ övergång, där varje handel blir köp och försäljning och ekvivalenten, pengarna, omformar alla andra relationer. 'Omformar' betyder emellertid inte att annan handel försvinner, och det är också så att varje handel med pengar innehåller element av de andra värdeformerna. Reproduktionens cirkulation kan inte ta steget över i penningformen utan att hela dagens samhälle förändras grundläggande. Om kvinnors reproduktiva arbetskraft var till salu skulle såväl mäns makt över kvinnor som skillnaden mellan reproduktion och produktion upphöra.

Värdeformerna utvecklar tingliga för-

hållanden mellan människor. Det betyder inte att de sociala förhållandena upphör. Tvärtom utvecklas de; varje steg i marknadens utveckling är också ett steg i arbetets utveckling. Det betyder inte heller att hela världen blir en marknad. Men zonen för bruk och arbete försvinner från det gemensamma handlingsplanet och samhällets yta, arbetets sociala karaktär kommer fram i former som steg för steg är mer förvridna och mystifierade.

Pengarnas ideella bruksvärde

Vi ska gå tillbaka till förhållandet mellan de två sfärerna. På arbetsmarknaden får, återigen, den ena varans värde uttryckt i den andra varans bruksvärde. Köparen av arbetskraft får pengarnas värde uttryckt i arbetskraft, och säljaren får värdet av sin vara uttryckt i pengar.

Vi ska stanna vid detta förhållande, eftersom det är den dominerande sociala relationen mellan de två sfärerna. Det är en offentlig relation. När bytet är överståndet är emellertid också offentligheten upphävd. Arbetskraften är, inom ramarna för ett arbetskontrakt, kapitalistens privata egendom. På samma sätt är arbetarens lön hans privatsak; och inom ramarna för ett förhållande mellan kvinna och man, ingenting som angår andra.

Kapitalistens mervärde ger anledning till köp av ny arbetskraft. Men vilket slags uttrycksform får detta mervärde i offentligheten? Dels, förstås, varor och pengar vid försäljning av varor. Men på arbetsmarknaden får det ett eget uttryck, inte arbete, men arbetskraft. Arbetskraft är bara en möjlighet, bara något som kommer att reellt manifesteras senare, i själva arbetet. Den avyttras med ägarens fria vilja. På marknaden existerar viljan och möjligheten, ingenting annat. Därför är varje köp av arbetskraft en offentlig handling som från kapitalistens synvinkel bekräftar arbetarens vilja och frihet till fortsatt insats; en bekräftelse av hela det kapitalistiska systemet. Arbetaren har reproduktionen bakom sig, och det han

hittills har bidragit med är frivillighet, en fri vilja som konstigt nog står i samklang med kapitalistens egen. Senare blir kanske förhållandet mellan dem annorlunda, men då är arbetsmarknaden passerad och reproduktionen ute ur bilden. Resultatet av denna sfär är därför i kapitalistens ögon idémässig. Vi kan, som vanligt är i sociologin, kalla det *normer*.

Hur är det då med arbetarens sida av saken? Han får sitt värde uttryckt i pengar. Det är ju gott nog. Men det har en hake: hans värde kommer till uttryck i pengarnas *bruksvärde*, och det är inte hans arbete, men det faktum att han kan och vill jobba, som uttrycks på detta sätt.

Marknaden är en zon av byte, inte av bruk. Bruket av varan ligger i framtiden. I bytesrelationen existerar användnings-sätten bara i varuägarnas förväntningar och föreställningar. På så sätt är varje byte en ideell operation, en förändring av ägandeförhållanden till objekt som inte kan röras eller användas. Men pengarna har egenskaper utöver detta, som gör att den som sitt värde uttryckt i pengar måste uppfatta sig som ideellt likställd. Pengar kan bytas. De kan emellertid inte användas, inte konsumeras eller bearbetas utan att upphöra att vara pengar. Deras bruksvärde är *ideellt*, det är lösryckt från varje naturlig egenskap hos pengarna och har inget sammanhang med reellt bruk. Pengarna är därför ett slags tankestreck, deras bruksvärde ligger inte i dem själva men i hela den oändliga serie av varor som pengarna nästa gång kan bytas mot.¹²

I den enkla värdeformen blir *ett* annat bruksvärde värdeuttrycket för egen vara. Det är riktigt att ingen av varorna kan användas i själva bytesakten, men deras bruksvärden föreligger reellt. Den andra varans bruksvärde blir såväl uttrycksmedel som måttstock för den sociala karaktären av arbetet bakom den egna varan. Om arbetet uttrycks på detta sätt är det en integrerad del av hela arbetet i samhället; det är socialt trots sin alienering, det är nyttigt för andra och indirekt för den egna utövaren. Får det inte ett sådant ut-

tryck hotas utövaren av ruin.

Pengarna är den suveräna testen på den sociala karaktären hos arbetet som finns nedlagt i arbetskraften, dvs på reproduktionen. Men uttrycksmedel och måttstock är annorlunda i penningformen än i det enkla bytet. Varan arbetskraft står reellt sett inte mot något bruksvärde, eftersom pengar kan bytas men inte användas. Varan står mot en oändlighet bruksvärden, men de är alla ställda på framtiden, de existerar bara som möjligheter; här och nu är uttrycket för varan arbetskraft endast och allenast ideellt, idémässigt. Bakom sig har arbetaren reproduktionen, en materiell arbetsprocess som resulterar i hans arbetskraft. Men denna process bevisar sin sociala karaktär bara i pengarnas ideella bruksvärde. Därför existerar ingen reproduktion och inte något arbete därbakom, i arbetsmarknadens offentlighet; varje försäljning av arbetskraft ger nya visioner om hemmet som en ideell värld, ett sinnets landskap.

Här kan man invända att pengarna ju används nästa gång, reellt, och att reproduktionens enheter åter kommer till synes i offentligheten som konsument. Men det är nästa steg och en transaktion som ligger utanför den viktigaste förbindelse-länken mellan de två sfärerna, arbetsmarknaden. Inte heller är det så att ställningen som konsumenter utplånar de ideella visionerna som arbetsmarknaden skapar. Tvärtom är varje tillfälle till reell användning av pengar också en bekräftelse på myten om hemmet.

På konsumtionsvarumarknaden är utbytesformen den rakt motsatta. Nu står reproduktionens pengar mot produktionens varor. Nu är det varje enhet i reproduktionen som är likställd med mer eller mindre pengar, medan produktionen presenterar hela konsumtionsvarumarknadens oändliga serie av variation. Ingenting har därför fallit sig enklare än att ge myten om hemmet en materialistisk fernissa genom att bestämma reproduktionen som ett system av *konsumtionsenheter*.

Ser vi närmare på denna tes visar den sig precis lika idealistisk som den vision den ger upphov till. Det är oundgängligen nödvändigt att *använda* pengarna, om konsumenternas likställdhet ska kunna räknas till realiteternas värld. Men i samma ögonblick som pengarna byts mot konsumtionsvaror, försvinner pengarnas likhet till fördel för varornas variation. Ideellt sett är nog reproduktionens enheter likställda, genom att var och en är en konsument – men reellt sett förvandlas jämlika penningägare till ojämliga varuägare. Likheten mellan enheterna, eller reproduktionen som *system*, kommer inte fram här, bortsett från den typen av trivial gemenskap som ligger i att alla behöver mjölk. Varje enhet behöver konsumtionsvaror för fortsatt insats; precis som i produktionssfären.

På arbetsmarknaden fastslås reproduktionens sociala karaktär vid varje handel, på konsumtionsmarknaden försvinner den. Steg ett gör pengarnas ideella bruksvärde till det sociala uttrycket för reproduktion, för hemmet och kvinnan där; steg två visar bara riktningen av det första. Arbetsmarknaden visar att reproduktionen är en del av samhället genom ideell, framtida användning. Konsumtionsmarknaden visar att användningen är oändligt mångfaldig, och därmed *både* att pengarnas ideella bruksvärde inte bara var en fiktion, ett felaktigt antagande, – *och* att reproduktionen är social endast och allenast genom detta ideella bruksvärde. Detta är en av källorna till idealismen i synen på reproduktionen.

Översättning: Anna Svenson

NOTER

1. Beräknat på basis av den norska tidsanvändningsundersökningen 1971/72. Se för övrigt Kari Waerness *Kvinnens omsorgsarbete i den ulönnede produktion*, NAVF arbeidsnoter nr 5, Oslo 1977, och Ann Oakley, *The Sociology of Housework*, Robertson, England 1974, för en översikt över omfånget av reproduktionen och över tidsanvändningsundersökningar i väst.
2. Se Leonore Davidoff et al, 'Landscape with Figures', i Mitchell/Oakley, red, *The Rights and Wrongs*

- of Women, Penguin, England 1977.
3. 'Den traditionella familjen var mycket mer av en produktiv och reproduktiv enhet än en rationell enhet ... romansen är (idag) den grundläggande cementen som binder samman makarna.' Edward Shorter *The Making of the Modern Family*, Fontana, England 1975, sid 15–16, min översättning. Shorters ståndpunkt är kanske i framtiden regel och inte bara undantaget inom socialvetenskap.
  4. Jag har alltid förundrat mig över hur man kombinerar 'privatlivets helgd' med 'socialisering', och den dominerande status detta begrepp har haft i ett system som veterligen bedriver *privatisering*. Se för övrigt Claus Ljungström: 'Socialisering – en falsk förståelseform?' i den danska tidskriften *Udkast* nr 4, 1978.
  5. Roberta Hamilton, *The Liberation of Women*, Allen & Unwin, England 1978.
  6. Juliet Mitchell, *Psychoanalysis and Feminism*, Penguin, England 1974.
  7. Ulrike Prokop, *Kvindeligt livssammenhang*, GMT, Danmark 1978.
  8. Friedrich Engels, *Familjen . . . etc*, Ny Dag, Norge 1970.
  9. Min tolkning är besläktad med s k 'kapitallogiska' synsätt. Man kan hitta lärorika framställningar i Alfred Sohn-Rethel: *Håndens og åndens arbejde*, Rhodos, Danmark 1975; I. I. Rubin, *Essays on Marx's Theory of Value*, Black & Red, USA 1972.
  10. Värdeformsanalysen är utelämnad i den norska Pax-utgåvan av *Kapitalet*. Se *Capital*, Progress, Sovjet 1974, sid 54–75.
  11. De exempel jag här använder på kön och förtingligande är närmare behandlat i *Kjønnsmarkedet*, Arbeidsnotat nr 151, Institut for sosiologi, Oslo 1980 (kommer som bok på Pax förlag våren 1981).
  12. Se Marx, *Capital* 1, sid 107.

SUMMARY

Money and the home – on the form of exchange between the spheres of production and reproduction

The economic sphere of reproduction – still the main field of work for women – has not yet been analyzed in depth as an integrated part of the political economy of capitalism. The work expended in this sphere is a part of the total work process of our society, and the patriarchal form of private property which regulates the work is an aspect of the property form of capitalism.

Nevertheless, this sphere is commonly regarded as an area apart from 'the economy' under capitalism, or at best as a peripheral part. Reproduction is viewed as an ideological zone and the power structure which regulates it as a traditional relic or a system based on ideas. The article analyzes some interconnected versions of this view: 'the family is an autonomous unit

based on the sentiments between man and woman'; 'the production sphere is economic while reproduction is ideological/patriarchy is a mode of ideology'; 'reproduction is private while the production sphere is public'. These notions are criticized as updated versions of the Victorian ideology of the home as the country of the mind.

The article proposes another definition of 'public' and 'private', more in line with Marxist political economy, where the public sphere is seen as the part of society dominated by the market and by exchange value relations, while the private sphere is the part dominated by the use of commodities and by use value relations. This division lies at the base of commodity-producing societies, and it cuts across the line between the spheres of reproduction and production found under capitalism; both of which contain use, as well as, exchange relations.

The much neglected Marxist theory of value forms is a strategical starting point in an analysis of exchange and use in the reproduction sphere – a sphere where exchange value relations do not, in the main, take the form of monetary relations – and where, therefore, theories identifying monetary and exchange value relations fail.

The fundamental link between the spheres of production and reproduction is a unique form of exchange, the wage form, whereby labour power is exchanged for money. This exchange is an equalization, on a daily and enormous social scale, between the two spheres. It places them as two equal parts of the total economy, with the labour market as a huge equal sign in between.

However, a closer look at this exchange relation shows that the equal sign disappears except as an ideal phenomenon, and that the relation continuously and necessarily gives the reproduction sphere an ideal or imaginary quality in the views of both parties in the labour market. In the wage form, the social recognition of the reproduction sphere is brought about by money in its ideal function, as measure of value. Therefore, the results of reproduction are constantly unified and socially synthesized only in their ideal aspect; as results of norms, ideas or sentiments. This fact lies at the root of the ideology which portrays patriarchy and reproduction as non-material or non-economic phenomena, and it places the material basis of reproduction, the exploitation of women, in the dark.

Øystein Gullvåg Holter
Arbeidspsykologisk institutt
Oslo
Norway